

ეკვიპტელების ეოფნა საქართველოში

და მათი მემკვიდრის უმღვი

თავი ზიგელი

დედა-მიწის ზურგზედ არც ერთ ხალხს არ გამოუვლია ამდენი ცვლილებანი და ზედმოქმედებანი, ბუნებისა, გინა სსვა და სსვა ხალხისაგან, როგორც საქართველოს ხალხს და საზოგადოდ მთელ კავკასიის ხალხს. ათასგვარი გეოლოგიური ცვლილება მომხდარა კავკასიაში, მრავალ სახედ შეცვლილა მისი გამოსატულობა, მდებარეობა და ჭაერი. ამ ყამადაც დასულაგნებული გეოლოგის გამოკვრეტი თავად ცხადად ჭნახავს გიგანტურ—უზარ-მზარ წარსულ გეოლოგიურ ცვლილებებს კავკასიისას. ამის გამო არ არის გასაკვირველი, რამ კავკასიის ისტორია ვერაც არ არის დამყარებული მკტიცე ფაგტებზედ. ზოგი ერთი მოსასრუბანი გაძლევენ ჩვენ მიზეზს ჩუერთათ საქართველოს ისტორიას, ჯერჯერობით, ყოველთ უწინარეს ეკვიპტელების ზედმოქმედება ჩვენ ხალხზედ. ეკვიპტელების ეოფნა საქართველოში ზოგთ ნამდვილ ფაგტად არ მიანიათ. მაგრამ თუ გამოვიკვლევთ მრავალ ისტორიულ ძეგლს, მაშინ იმათი საქართველოში ეოფნაზედ იტყნეულაბა უსაფუძვლო შეიქნება. ამ ხალხის მიმართავ საქართველოზედ იწეება თვით ღრმა სიძველიდგან. რომის ისტორიკოსი იუსტინე (სტოკრება 150 წელ ქრის. შობის შემდეგ. ამის საჰკეუნო ისტორია შეიცავს 44 წიგნს). თავის ისტორიის, შორე წი-

ვნის მესამე თავში სწერს, რომ პირველად ეგვიპტის მეფე ვექსორმა *) გაჭბულა დაცემა სკვითებსედ, და დაზინებულმა და დაწბულმა დასტოვა თავის ჯარი საზრდოთი და უკუ მიიქცა თავის სამეფოში. სკვითებმა მისი განდევნის დროს დაიპყრეს მრავალი საღისი. აზიელემა იუსტინეს სიტყვით სარკს აძლევდნენ სკვითებს ათას სუთას წელს (1500). აწ სარკისაგან განათავისუფლდა ისინი ასირიის მეფემ ნინემ. მასხადამე ვექსორ აღმოჩნდების ფრიად უძველეს ეგვიპტის მეფედ. რადგან ეგვიპტელებს შესავალი საქართველოდგან ჭქონდათ და რადგან მრავალი მათგანი სკვითებსედ დაცემის დროს დევნულ და დაფანტულ იყვნენ, ამისგამდარ იქნება საეჭვო როგორც მათი ეოფნა საქართველოში აგრეთვე მათი გავლენა საქართველოს საღსსედ. და თუ ისტორია არ მოკვითობრობს ამ მეფესედ, არ არის გასაკვირველ, ამისგამდარ რომ ბევრი არის ისტორიაში გამოტოებული და დაუცვავი მტადრე უძველეს დროსედ, სადაც ნამდვილ მოთხრობასთან ბევრი მდებარე ერთვის. სეზოსტრისის შემოსვლა საქართველოში უფრო ცხადია. 1326 წელს ქრის. შობამდე აღვიდა ეგვიპტის ტანტრედ რამსეზი II-რე ანუ სეზოსტრისი; ამის ცხრა წლის გამტრეულ მოგზაურობაში განულო ყოველი ცნობილი აზიის ქვეყნები, მიაღწია ინდიას განტრადგან და შავ სღვასა თითქმის ევროპასაც და მრავალთ ადგილს ვოლონიები დააფუძნა **). აქედან სხანს, რომ სეზოსტრისის შემოსულა საქართველოში, მაგრამ ამ გათქმულ სეზოსტრისის მოგზაურობას უარყოფს უფ. შლოსსერი. ის სწერს, რომ

*) ვგონებთ, ეს წმადველი იმ მეფის სასული არ არის, არამედ დაწმუკული ბერძენთაგან იმე შემთხვევის გამო, რომ ის გაგდებული და დევნული იყო ამისგამდარ უწოდეს განდევნილი—ექსორია.

**) Чудеса древней страны пирамидъ, Географическія, историческія и бытовія картины древняго Египта. въ періодъ его процвѣтанія. Упадка, сочиі, д-ра Карла Опеля. Стр. 271.

ამ მეფეს სეზონ სიტყვაობა მიუწევს ღაშქრობას ეთიოპიაში. გულში შორ აღმოსავლეთ აზიაში, ზგრეთვე ევროპაში ვიდრე ფრანკიშდე და დონის ნაპირებამდე. იმ ამბობს, რომ ღაშქრობა სკოსტრინის ატუნდა იუას გადაწილებული ეთიოპიის სასლვარ, არბეისა და ამ მსართო რომელიც მდებარებენ სპარსეთის ზღვამდე; წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეუძლებელი ხუნბოდას ასხსნ, თუ ამ ღაშქრობებზედ რატომ არ ისუნებათ ძველ-აღთქმაშიდ 1). ამ შემთხვევაშიდ იუ. შლანს სერის აზრი უნდა დაირღვეს შემდეგი საფუძვლებით: პირველად, რომ ესლავ ბეგრან მოიპოუზის სკოსტრინის სურათები ქვესლავ სსვასა შორის ერთი გამონკვილი სურათი ვლდეხედ ესლავ მოიპოუზ სირიასშიდ, სასლვადობ ნაწელ-გულში, ბერეთისა და გებელის მსლვადობს შშირად გამოისატებლად ღახვანით მარცხენა სულში და შველდისარით მარჯვენაში: და ქვეშ ეწერს: ეს მსარე დაჭიპარ ნქით რარლითა მე მეფეთ მეფემა, მეუფეთ მეუფემა 2). სკოსტრინისა 3), შერქედ — სკოსტრინის შემოსულა საქართველოში მტკიცდება მრავალი ისტორიკოსების მართობებით. ა. შ. ლ. ო. ნ. როდოსელა (Apollonius Rhodius, დაიბადა 230 წელ. ქრის. წინად. ჰმან დაწერა — არგონავტიკონი) სწერს, რომ სკოსტრინისა დაიფუნა მრავალი ქალაქი, ამით შორის შოგო ერთი გაუქმებულია და დავიწუებული, შოგო კი ამდენს საუგუნეს შემდეგ ასლავ ჰეგავის: ამ უგანსკნელთაგანს არის ეს კოლსიდაში: კოლსიდელები წარმოსლდეებან ამ მსლვრებთაგან, რომელიც დაუსსლვების ეგვიპტის გმირს 4). ამის გამო — უწინარეს კოლსიდა

1) Всемирная история Ф. Шлоссера, 2-изд. т-I, стр. 67—68.

2) სიტყვებ: მეფეთ მეფე, მეუფეთ მეუფე არ ვვაფიქრებინებს ჩვენი და შოგოერთი მეფების მიზანს?

3) Чудеса древней страны пирамидъ, брош. Опшеля, стр. 271.

4) საქართველო, დიმიტრი ბაქრაძისა, პირველი რვეული გვ. 41

ითვლებოდა ეკვიპტის კოლონიად, მუნ დაშთენილ სეზოსტრიზის ჯარის მსედართაგან დაფუძნებულად 1). გეროდოტი სწერს: ოდეს სეზოსტრიზი მოიქცა სკვიითად, მამინ დარჩნენ მსედრობანი მისნი კოლსიდაში და დაეშენენ მუნ, რომლის გამო საცნაურ არს, რომ კოლსიდელები ჰყოფენ წინა დაცვეთასა, — ამას აზობენ ანეტილ და დიოდორე სიცილიელი 2). უკანასკნელი ამბობს, ოდეს სეზოსტრიზი დაბრუნდა ჩრდილოეთით, იმან დაიმონავა სკვიითი ტანანისის მდინარემდინ, რომელიც აზიასა და ეგროპასა ჰყოფს 3). ხოლო ჩვენ ასახსნელად გვჩნება ერთი გარემოება, რომელ მსარიდგან ანუ ჰეკუნიდგან უნდა შესულიყო სკვიითაში. ჩემი აზრით შესავალი სკვიითაშიდ სეზოსტრიზისათვის უნდა უფილიყო სვანეთით. ეს გვიმტკიცდება შემდეგი ფაქტით: გიზანტიის იმპერატორებს იუსტინიანესა (562 წელ. შემ. ქრის. შობისა) და იუსტინე ჰქონდათ დიდი ღვაკი ყიზილბაშის მეფესთან ხოსრო დიდთან. გიზანტიის ისტორიკოსი მენანდრი სწერს, რომ ხოსრო დიდი არ უთმობდა ამ პატარა საგლეჯს მიწისას, ესე იგი სვანეთს გიზანტიის იმპერატორებს დიდი ფულითაცა, ამიტომ რომ ეს სვანეთი ჰქონდათ სკვიითებს აზიასი შემოსავლელად 4). ეს აზრი გვიმტკიცდება მეორე გარემოებითაც. ესე იგი წოდებით «სვანეთი». ვახუშტი სვანეთის წოდებას განმარტავს შემდეგი სახით: «ოდეს ვერლარა იტეკდა მურმუგეთი კაცთა, მეორე მეფემან საურმაგ აჭყარა მუნიდგან და მისცა აქ სვანე და დასსნა სულნი დიდ ძაღნი»

1) История древности Вебера. т-I стр. 60.

2) ისტორია თეიმურაზისა. ფურც. 83.

3) საქართველო. დიმიტრი ბაქრაძისა ფურ. 44.

4) Византинские историки: Девкалионъ, Эвманий, Олимпидоръ, Малхъ, Петръ Патрицій, Менаандръ, Кандидъ, Нонносъ и Θεοφανъ Византиецъ. Стр. 350.

ამისგამო იწოდან საკანეთი 1). ხალხ ეს წოდება შეგვიძლიან განუმარტოთ მის ასობის შეურყევლად, როგორც იგაგებს ვასუშტი. სუვანი იყო ქალაქი ეგვიპტეშიდ, რომელიც იდგა ეგვიპტისა და ეთიოპიის სასაღვარსედ, რომელშიაც იყო ყოველი შემთსკეტისათვის მისგარნიზონი. ამის წოდება, როგორც დოკტორი ოპპელი სწებს ბერძნებს გადაუკეთებიათ, სიენად. კოლსიდის სვანეტსაც ისეთივე მნიშვნელობა ჰქონდა, როგორც, ეგვიპტისას, ესეც საომრად მომსადგებელი იყო და კრიჭაში ედგა სკვითებს, როგორც ეგვიპტეში ეთიოპელებს. სკვითების შემადგება აისხნება სესოტრისის სტრატელიული განსაძღვრით, რომ სკვითებისთვის არ მიეცა გზა, რომ აეოსრებინათ იმიდგან დაწესებული კოლსინა კოლსიდა. ის სიმადრენი უნდა ყოფილი ვუნენ ეწერი და ლაშქეთი. თეიმურაზი სწებს, რომ სესოტრისმა კოლსიდაში გაუშვა ოთხი ათასი თავისი მსედარი. თუ ესენი სავკანნი არ არიან საქართველოს ცხოვრებასედ ეგვიპტის განათლების გაგენის დასამტეიატებლად, მაშინ ჩვენს გააქვს მზავალნი გეოგრაფიული დამტეიცებანი ამა აზრისა... ძოჟუკეთ თვით რიონის მდინარეიდგან. გეოგრაფი ვასუშტი სწებს: «მდინარემან რიონს სასელი მთიგო დაბისაგან რიონისა ანუ ონისაგან «რ ა ი ო ნ ი» ანუ ჩქარა დინებისაგან «რიონ». შობენი კი აწარმოებს რიონს ასე: რ ა — მდინარე; ი ო ნ — ი ო — მთის მდინარე 2). ვასუშტი უფრო სწორედ აწარმოებს ამის წოდებასა, რომ იგი შემდგარა ორი სიტყვისაგან. რ ა — ი — ო ნ ი, მაგრამ განმარტება მისი, რომ სინქარისაგან წარმოადგება — არ არის საფუძელიანი. რიონის წოდება ეგვიპტურ ენასედ შემდეგი სასითა განიმარტება: «რ ა ი ე ო ლმერთი ეგვიპტელებისა და ჭნიშავდა მისეს 3). ამ ღმერთიდ.

1) გეოგრაფიული აღწერა საქართველოს. ფურც. 412.

2) Новые заметки на древнюю историю Кавказа и его обитателей Ивана Шопена. Стр. 288.

3) Чудеса страны пирамидь стр. 214.

გან წარმოსდგა ორი ძველრობითი ღმერთი—დღე და ღამე. **ა**ნთ
 ეგვიპტურ ენასეჲ ჭინშნავდა მნათობს ანუ მზეს. ესე იგი **რ**ი^ან^ი
 იყო სამღრთო მღინარე, როგორც ეგვიპტეში ნილი. ამ აღნიშნუ-
 ლობს^ს აღვედნენ რიონს თვით ბერძნებიცა. ჭომეროსი თავის ოდი-
 სეაში სწერს: როდესაც ოდისე გამოეთხოვა ცირცეიან აქტის დას,
 იძინ და მისმა თანამოგზარემა თავის სოლმადღი ჩააცურეს სამღრთო
 წყალთა შინა 1). ეს იყო მისესი, რომ ეგვიპტელებმა გააშენეს რი-
 ონის ნაპირსეჲ, ანუ მის მასლობლად მრავალნი ქალაქები და შესწი-
 რეს თავიანთ ღმერთებს. პირველად ამათ ააშენეს ქალაქი სეპეკა და
 შესწირეს ღმერთს სეპეკას—ესე იგი განუყოფელ ყამს ანუ საუკუ-
 ნეს 2). მეორე ქალაქი გააკეთეს გუბის წყალსეჲ და შესწირეს ფა-
 კიანთ ჭერკულეს, რომლის სასელიც დაარქვეს სონი, სან ანუ სეთ,
 სხელნი არიან ერთისავე ღმერთისა. ეს იყო გიმირი და მას მიუწერ-
 დნენ იმ გვარსავე ძალგან დავალებს; როგორც იყო ელინების ჭერ-
 კულესი 3). ამა სეთს მიუწერენ იარადის მოგონებას და იმის სმა-
 რებას ხალხში და ამისგან მას უწოდებენ მსედარობის ღმერთად 4).
 ვიდრე შეესვდებით ქალაქებს წოდებულთ ონად ონი იყო სატასტო
 ქალაქი ჭემო ეგვიპტისა, ის იყო შეწირული, როგორც სწერს შლოს-
 სერი, ღვთისადმი მზისა 5). და მასში იყო წაწმინებული მისი ტაძა-
 რი. ბერძნებმა დაარქვეს ამას ჭელეიოპოლისა, რომელიც გარკვეუ-
 ვით ჭინშნავს აქელიონს მზე, და აზოლის ქალაქი, ესე იგი მზის ქა-

1) Гомерова Одисея, кнѣвъ XI-ая

2) სეპეკა იყო ღმერთი-განუყოფელი დრო ანუ საუკუნო—
 Чудеса древней страны пирамидъ стр. 214. სეპეკა არის ცისე ვარ-
 გი ნაშენი იმერეთში, სწერს, ვასუშტი თავის გეოგრაფიაში: თურც. 354.

3) Олимпъ. Греческіе и римскіе мифы, стр. 452.

4) Чудеса древней страны пирамид. Стр. 215.

5) Шюссера. Всемирная исторія, т-I, Стр. 64.

ლაქი. და ამ წოდებითაც მოიხსენიების დაბადებაში მოსების მოთხრობასკად. ამისგანა უნდა ვიფიქროთ რომ, რომელსამე ამოცანში იყო მდგომარეობა მეფისა აქტიისა, წადგან ანთ ეკვიპტეშიდ ეკვიპტის სატასტო ქალაქი იყო. შორე აზრი უფრო საფუძვლიანი უნდა იყოს, რომ ჭკეტი ბერძნებთაგან გათქმული, სტროგრება სონში, წადგან ეს წოდებაც წარმოსდგება სონიდგან. ეს აზრი მტკიცდება იმ შენიშებით, რომელსაც გამოვიკვლევთ ჩვენ არგონავტივიდგან. აზრლან რომელსელი სწერს. იმ ლამეს, რომელსაც არგონავტებმა მიღწიეს მდინარე ფაზისის შესავალამდინის, რომელიც წყყამს კოლსიდას, მსიარულად დაუშკეს იმათ იაღქები და მიჭმართეს ნიხფებს და შეტურეს სოლმადდი მადლა მდინარესკად. მათ მარტნივ იყო კაკასი და სატასტო ქალაქი აქტიისა, მარტნივ — სამლოთო მინდორი და ტყე არტისა, სადაც იყო ოქროს მსტელი, რომელსაც იცვავდა დრავანი 1). ამ გვანი აღწერა შეგვიძლიან მიუწეროთ მსოლოდ სონის მდებარეობას. მარტო სონის წინ აწის ვრტელი მინდორი წოდებული კაკად. ამანთანვე აქტს ჭრატხავდნე ბერძნები ჭელიოზის ქეთ და ანთ ეკვიპტურად ჭნიშავდა მესეს. ამან შემდეგ აწ ვიჭუნეულობ, რომ ოსურგეთიც წარმოსდგება ეკვიპტურის წოდებიდგან, და უნდა იყოს ჭდმუნებული ყველასკად შემდეგ, რასან ოსი იყო სასლოსნობის მფარველი და იმან ასწავლა საღსთა ღვინის ტეთება 2), სოლო დაბლოება გეთი დამატებულია შემდგომ. ესდა უნდა ვსთქვათ რ წარმარტებაში შეიყვანა ეკვიპტის სედ-მოქმედებამ კოლსიდა შესახებ არხიტექტურისა. ამის სურათათ კაკეს სასასლე კოლსიდას შეფის აქტიისა, რომელსაც აკვიწებს იგივე აზრლანი. ეს სასლი იყო მადლაკედლიანი მრავალი კოშკებით, დიდი ჭის კარებით და დამწკრივებული

1) Мифы классической древности Г. В. Штоля, томъ I, стр. 176.

2) Чудеса древней страны пирамидъ. Стр. 215.

რიგ და რიგ სვეტებით, რომელნიც იმგრგლივ შეიცავდნენ სსსსლეს. იმის ეზო იხრდილობდა უურძნის ხეივნებით და იმ ეზოში იყო გაკეთებული ოთხი შადრევანი. სსსსლეს შადრევნდა მრავალი ოთახები, რომელსაც მიასლოვებოდნენ სვეტებთან, მასშინ გამოჩნდებოდა მრავალი კარები, სსვა და სსვა ოთახებისა. დაწახები ანუ ოდები ორი იყო ერთმანეთისგან გამოკრებული. ერთი მათგანი იყო ძალი და ეს შადრევნდა თვით აეტის და მის მეუღლის იდიას სადგურს, მეორეში კი სტესოვრება მათი შვილი ახსირია, რომელსაც კოლსიდელები დიდის სიმშენიერებისგამო უწოდებდნენ ფაეტონს, ესე იგი სსივ-მოსილს 1). ამგვარი აღწერა სსსსლეს ცსადად და ზედ მიწვენიით გვიხატავს ეგვიპტელების სსსსლეს და ტაძრების შენობას 2). ეგვიპტელებმა აწწველეს მიწის ხნა, როგორც ეს გვიმტვიცნება რკინის გუთნით, რომელიც ნახეს არგონავტებმა აეტის ეზოში. ამთ აწწველეს ღვინისა და ჭურჭლის კეთება, ჭურჭელს ესენი სწავდნენ ქალაქში, რომელსაც ერქვა ათბო. ღვინის სსსმელად სმარობდნენ ოქროს და ვერცხლის თარებს, ღვინის ჩასსსმელად სმარობდნენ ქვევრებს, რუმებს და ტიკებს 3). ამათგან დაგვრჩა ჩვენ აკანის და სოჭიჭა 4). ძვედრობით ზქესი სსჭართველსი სმარობს იმ სმარულს და თავის მორთულობას, რომელსაც ჩვენ ვსედავთ ეგვიპტეში: და გვიმტვიცნებენ ფივის ქალაქის ავლდაძებში აღმოჩენილი მუმიები. იმათ ქალებს ქქონიათ ჰირი გამოჩენილი, კობები თავსედ, შუბლ საკრავი და ღვინაქი. მსედრული სამოსელი — გული აშურმებით ჩახქები, შვილდი, ისარი, სელში ხა.

1) Мнѣны классической древности Штоля, томъ I стр., 176—177.

2) ისილე სურათი მოყვანილი ოპპელისგან, მის წიგნში: Чудеса древней страны — пирамидъ, стр. 128.

3) Чудеса древней страны пирамидъ, стр. 302.

4) მუნვე ისილე სურათები მე 90 ფურ. და მე 117.

ფერი რკინის ჯოხი ბუშოვძით, თავზედ ყაბაღასები, სრულეები იმის მსგავსი, რომელიც საქართველოში სმარებულა. აგრეთვე ქქონიათ ორთელიანი ურმები 1). იმათ ხალსს ქქონია რგვლი ქედები, ბუშური ქედებს მსგავსი 2). მათ ესაზედ ღმერთი გამოსატებოდა სიტყვით «ნეტარ» 3). ნეტარი ჭნიშნავდა აღმსებულებას, ღირს. ცა, მზე, მიწა, სილი ყოფილან ნეტარნი, აგრეთვე წარსულ დროთ ზღაპარსიტყუაობითი მამანი. სამიყოთა დამაფუძსებულნი და აღმაშენებულნი ყველა მეფეები ყოფილან ნეტარნი, თუ მათ რიგინად აუსრულებიათ თავიანთი ვალდებულება. ეს სიტყვა ამ აღნიშნულებით ესლაც ისმარება ჩვენში. «ნეტარ იმის სულს», «სანატრელი» «ნეტარი სსენებისა» «ნეტარას გიცი, რომელი არა მივიდა ძმასვასა უმღოთოსასა» და სს. ამათგან დაჩენილა მიცვალებულზედ ტირილის ჩვეულება და მისს შემდეგი ალერსი. ამათგან დაჩნობილა სიტყვა «ანუგე». ეს იყო ღმერთი და ჭნიშნავდა მიწას. ამ აღნიშნულობით, ეს სიტყვა ესლაც ისმარება ჩვენში: «თავს სომ ვერ ანუგე», ესე იგი, ათავს სომ ვერ შესწირავ, — ანუ მიწად სომ ვერ იქცევიო ამათგან დაგვჩნა ჩვენ ეს ტების პატივის ცემა; ამათი ლაღაქეცებითი სსსელი არის ა—ფისი, წარმოსდგება სიტყვითგან აპისი. მეორე წოდება ვითარებითი სსტა—უ—რა. ამათგან დაჩნა ის მძიმე სსსჯელი, რომ თუ გატა მოჭკლასო ვინმემ ცსრა სსუდარი უნდა ააშენოსო. გატები ირიცსებოდნენ სამღოთ ცსოველად: ჭკოდოტი სწერს, რომ ცეცსლის მოკიდების დროს ეკვიპტელები უმეტესაც ცდილობენ რომ გატას უშველონ და გამოაყვანონ ვიდრე ცეცსლის გაქრობას და როდესაც გატა დაიწებოდა ცეცსლში დიდ ვაი-ვაგლასს და შრამუელს ასტესდნენო. ამათგან დაჩნა წოდებ

- 1) მუნვე სურათები მე 269, 181 და 308 ფურცლებზედ.
- 2) მუნვე სურათი მე 312 ფურცელზედ.
- 3) მუნვე ფურცელი 241.

მწიკს მსგ; რაშხეს, ამწასხი, ხალხ სეზოსტრისი არ მოიხსენება ამი-
ტომ, რომ რეფორმე სათუქვლიანად გამოქვეყნდა შლოსსერმა, ეს სახელი
დააქვეყნეს ბერძენთა და ის არა სმარებულა ეგვიპტეში და ამისგამო-
ახლად ცდილობენ ზოგი ერთნი სახელი მისი სეზოსტრისი იპოვონ.
აქ სადმე ვაჟკაზდაში, როგორც შოპენი თავის ასალ შენიშვნებშიდ მე
276—277, და სხვანთ. უფრო სარწმუნოთ არის აზრი ამ შოპენისა
რომ ეგვიპტელები მომდინარეობენ აღმოსავლეთიდან. ესენი უფრო
ოდ კიდრე ისტორიულ დროდრე ბინადრობდნენ ვაჟკაზიის მსარე-
ში და ჩვენგან ხანაჟეუბი ქალაქი სემკრელოში სეუვა—ამქენს ამით
ამ ემად. ისტორიულსთ პატრიარქს ჭეროდის გალიკარნსელს (დაიბ-
484 წელ. ქრის. შობამდე) აქვს მოყვანილი ძველი ბასი ეგვიპ-
ტელებისა და სკვითებისა იმასედ, თუ რომელი მათგანი არის უძველ-
ესი ხალხი. თუ მამინდელი ეგვიპტელები არ იდგნენ სკვითებთან მს-
ხლობად, მაშ ეს გადსარებული სჯა საიღვან წარმოდგებოდან ეს
შესანაწინავი და დასულოვნებული სჯა ბერძნებს სწავლის საგნად აქვს
თავიანთ ქრისტომადტიებში. მათ სჯაში არის უძველესი კომპოზიციონა,
რომლითაც ვგონებ, ისარებულეს შესანიშნავმა გელეგებმა. ისტო-
რიკოსს იუსტინეს აგრეთვე აქვს მოყვანილი ბასი ეგვიპტელებისა და
სკვიტებისა შორის თავიანთ უძველესობაზედ. ცამოვერებთ მოგლედე
სკვითის სალხა სუეფელეთის ირცხებოდან უძველეს სალხად, თუმა
ეგვიპტელებს და სკვიტებს ხანგრძლივი სჯა ჭქონდათ ამ უძველესობა-
ზედ. ეგვიპტელები ამტიცხდნენ: ქვეყნის დასაწეში, როდესაც ზო-
გიერთ მსარებშიდ პანანქი-ალმუჩი სიცხე და მეინარე სიცივე იდრ
გრო, რომლებშიაც არასასიძ დრ ტეიდლებდა წრსუობა სალხისა და
ახლოს მკარება, ჩვენში საშუალო ჭკროვნობა იყო, — ანც ზავსუ.

1) Олимпій Греческый примѣние Стр. №71,488;
Всемирная исторія. Ф. Шлоссера т. I стр. 65

ლის სიციხეები და არც სამთრას შეინვაჩუ წიციეები არ აწუნებდნენ
 ხალხს, და ამისთვის უოველთის კარგი მოსავალი იყო. ამისგამტ
 უფრო შესაძლებელია პირველად ჩვენი არსებობა. სვეტიცქიმს აუხანს
 სეს: როდესაც სტიქიონნი არეულნი იყვნენო—ცეტსლი წყალთ მინა
 და ჭაერიო ერთად შეხვედნენ იყვნენ, და როდესაც მათ დაწვეს
 კანძორება—წყალმა აღავსო სოფელი, თუ ცეტსლმ შეინდუდრო
 ჩვენიერობა—მაინც ჩვენ პირველად უნდა ვყოფილიყავით გაჩენილნი,
 მისთვის, რომ ჩვენი უმაღლესი ადგილი დაცული იყო, როგორც
 სიტსისაგან, აგრეთვე წყალსაგან. — სიტსე და წყალი ჭრევეკდნი და
 ბად ადგილებზედაო; წყალმა, როდესაც დაიწყო დინება დაეწყო დაბად
 ადგილებში და სიტსე ხომ ამ უმათაც სწვამს თქვენ მსარება და თუ
 თქვენ შეფიქრებთ არ ჩვევებინათ წყალი სხვა და სხვა საშუალებებითა
 როგორც არსებით, წყლის ნაპირების გამაგრებით—წყალ წაღებულ
 იქმებოდითო და თუ ვიდევ თქვენ წილს არც მთავრანა ჭამი-მინის
 სანაყივროდ, თქვენ ამ უმათაც არ შეგეძლოთ მუნ ცხოვრება. თქვენ
 ნი მიწა ესლა გათდება. მათხლადმე ჩვენს კართ უძველესი და არა თქ
 ვენა. ამ ხსით დაუშტვიცეს სვეითებმა თავიანთი უძველესობა და
 უპირველესობა ხალხთა შორის და შემდგომ უძველეს ხალხად იწინა
 სობდნი ყველა ხალხებში 1). ჩვენ ვსედავთ, რომ სვეითები ძლიან
 დახლრევეული ყოფილან ეგვიპტელებთან, აგრეთვე ისტორიის არაჭმა
 ლავს მათ სიძლიერეს, ამისგამო არ იქნება უსაფუძლო, რომ ჭსთქვათ
 ესენი მუხობელნი ყოფილან და სვეითებისაგან განდევნილ ყოფილან.
 ისინი დასახლებულან აფრიკის ნაპირებზე და დაუმონებოთ ეთიო-
 პელები და აუშენებიათ საყოფო ქემიო, რომელსაც უწოდებენ ეგვი-
 პტედ. სიტვა ქემიო ქართულათ ჭნიშნავს ცხვირს. какъ, мышь, носъ)
 გამოძვეტუელს. ამ გვარ ხსიეს წარმადგენდა ეგვიპტე თვით ეგვი-
 პტელებს დიდი მიძინავსება ჭქონიათ ჭავკისის ხალხთან — ხსიის იუ-
 რით, ხსიის მუტუველებით, მამცურ მხე და დამაპრობელი მიმართუ-
 ლებით. ამ თვატს ისტორიკოსებიც არა ჭფარავენ. აეტი იყო მოა-
 ლაჲ ეგვიპტის მეფისა სამეგრელოში და არა ვინმე გადმეხული ჩი

1) ისილე იუსტინე. წიგნი მეორე, თავი პირველი.

ნეთიდგან, როგორც ფიქრობს უფალი შოპნი. ამას უწოდებდნენ ბერძნები ქელიოსის ძედ ესე იგი ძედ მზისა. და ამ დაბოლოებით წყა მუნდება შოპნი თავის აზრსკედა—ესე იგი რომ იყო შვილი მზისა—სა—ურია—ვანსა. ხალხ იმასა ყუნი არ მიუგდა; რომ ეგვიპტეში ყველა მეფე ითვლებოდა ძედ მზისა, ამათ ქქონდათ ტიტული ფრა—ესე იგი ძე და რნი—მზე—ფარაონ—ძე მზისა. ბერძნებმა თავიანთ ესკედ სთარგმნეს და გამოიყვანეს, რომ აქტი არი ძე ქელიოსისა. ამისგამო დარხა სიტყვა საფიცრად ჩემა მზემ, მუნმა მზემ, ჩვენი მზეს ვფიცავთ და სსვა. რახან მზე იყო წყაროსი ცოცხლისა, შემდგომ ამ გვარი ფიცი გარდაიტვა; ჩემა სიცოცხლემო ათქვენმა სიცოცხლემო და სსვა 1).

ამ გვარად ჩვენა ვსკდავთ, რომ სამიათასი წლის წინად საქართველოში ყოფილა მშვენიერი ქალაქები შესანიშნავი სანახლები, სალხს სტოდნის სენა, თესვა, ღვინის დაყენება, მადნეულობის სმარება და მათი ფახიც, სსვა და სსვა ქსოვილები. პლინი ამბობს: ეგვიპტელები ცდილობდნენ დაენერგათ სალხსში განახლება, ვნე, სანიათი მიეცვალათ უკეთ, აწავლიდნენ ქსოვილის კეთებას და სსვა 2). ეს ყოველივე საბუთები გვაძლევს მიხედვით მიუწეროთ ეგვიპტელებს სსვა სალხსსკედ უწინარეს მეთეობა საქართველოში, აგრეთვე პირველი მათი სკედ-მომქედება და გავლენა ჩვენ სალხსსკედ. რომელთაც ასრე სანგრძლივი ბეჭედი დადევს ჩვენ ყოველგვარ წყობილებაზედ. ამით ვათავებთ ეგვიპტელებსკედ ლაზარაკს, თუმცა შესაძლებელი იყო განგრძობლება.

ნიკოლოზ გამრეკელი.

1872 წ. 28 დეკემბერს.

ქ სილხადი.

1) იუსტინე ამბობს: მეორედ მოსკლის დროს იასონმა ბეჭერი ქალაქები მიუჩატა თავის სიმამრის სამეფოს, რათა განაქარვოს მისგან მიუქებული უპატიმრობა, როდესაც იმან მისი აზრული მეფის შოპნი და მისი შვილი ეგლია მოქვდა, როგორცთი ქალაქები თავის მოგზაურებს მისცა. იხილე მისი მეორემოდ და მეორე წიგნს, თავი მესამე.

2) Plin. I 33 და 3.